

A műfajkutatás szerepe a jogi szakfordítás oktatásában

Balogh Dorka

balogh.dorka@jak.ppke.hu

Kivonat: A szakszövegek fordítása során figyelembe kell vennünk, hogy az eltérő szövegtípusok eltérő fordítói stratégiákat tesznek szükségessé, ezért a jogi szakfordítás oktatása során is célszerűnek tűnik az egyes jogi műfajok és szövegtípusok szisztematikus elkülönítése. A jogi szakszövegek skálájának kiterjedtsége többdimenziós, tartalmi szempontból a lehetőségek száma korlátlan, mivel a jog az élet minden területén jelen van, de a jogi szakszövegek fordítás-alapú tipológiájában a legmeghatározóbb szempontok a szöveg funkciója és a kommunikációs helyzet, hiszen a jogi szakfordításban érvényesülő kötöttségeket elsősorban az azonos jogi hatás elérésének szükségessége határozza meg. A szakfordítók képzésének kulcsa, hogy a szaknyelvi és szakfordítói kompetenciákat olyan szövegek segítségével fejlesszük, amelyek egyrészt reálisan leképezik a fordítói piac által támasztott igényeket, másrészt sikeresen megfeleltethetők a képzés különböző szakaszaiban a résztvevők által már elért tudásszintnek. A tanulmány a műfajkutatásnak a jogi szakfordításban betöltött szerepét vizsgálja, és a jogi szakszövegek tipológiáinak áttekintése után összegzi azokat a szempontokat, amelyek támpontul szolgálhatnak a jogi szakszövegek módszertani rendszerezéséhez és szakfordítóképzésben való felhasználásához.

Kulcsszavak: jogi szakfordítóképzés, műfaj, szövegtípus, műfajelemzés, fordítói stratégiák

1. Bevezetés

A szaknyelvi fordításokkal kapcsolatos kutatások egyértelműen kimutatják, hogy az egyes szakterületeken használt szövegtípusok eltérő mivolta eltérő fordítói stratégiák alkalmazását teszi szükségessé. A jogi szakfordítás esetében külön problémát jelent, hogy nem vonatkoznak rá a szakfordítás általános szabályai (Garzone 2000). A jogi szakfordítás legjellemzőbb szövegtípusa ugyanis a normatív szöveg, amelynek elsődleges célja a jogalkotó szándékának pontos átvitele és az azonos jogi hatás elérése. Bár a szakirodalomban számos szövegtipológián alapuló kutatás vizsgálja a fordítói stratégiák kérdését módszertani megközelítésben, olyan elemzés- és fordításközpontú szövegtipológia, amely célzottan a jogi szakfordítóképzésre alkalmazható, viszonylag kevés áll a rendelkezésünkre. Tanulmányomban ezért a műfajkutatásnak a jogi szakfordítás oktatásában betöltött szerepét vizsgálom, és arra a kérdésre keresem a választ, hogy melyek azok a szempontok, amelyek alapján kiválaszthatjuk és módszertani céllal rangsorolhatjuk a jogi szakfordítók képzésében

felhasznált szövegeket. Kutatásom eddigi eredményeit és posztgraduális jogi szakfordító szakjogász képzésen szerzett oktatói tapasztalataimat felhasználva a műfaj és a szövegtípus fogalmainak tisztázása után először áttekintem a főbb fordításközpontú és jogi szövegtipológiákat, majd összefoglalom azokat a szempontokat, amelyek megfelelő kiindulási alapot teremthetnek a jogi szövegek szakfordítóképzésben való feldolgozásához és további elemzéséhez.

2. A jogi szövegek vizsgálatának összetett szempontrendszere

Az Európai Unió bővülésével és a globalizációval a jogi szakfordítás jelentősége, és ezzel együtt a jogi szaknyelvi kutatások intenzitása is jelentősen megnövekedett. Egyre terjedelmesebb szakirodalom áll rendelkezésünkre a jogi szaknyelv és a jogi szövegek jellegzetességeiről és azok fordításszempontú elemzéséről. A jogi szakfordítás egyedisége és az összetettségéből fakadó vizsgálati szempontok sokasága azonban rendkívüli módon megnehezíti a vizsgált jelenségek egységes rendszerbe való foglalását, hiszen már a jogi nyelvezet szűk és tág értelemben vett meghatározása is számos kérdést vet fel.

Azt mindenképpen leszögezhetjük, hogy mivel a jogi szaknyelvi diskurzus egyes szövegtípusai nagymértékben eltérő sajátosságokat hordoznak nemcsak retorikai és stilisztikai, de grammatikai és lexikai szinten is, és ezért a fordításukban is más és más szempontok dominálnak, a jogi szakfordítás oktatása során is célszerűnek tűnik az egyes jogi szövegtípusok szisztematikus elkülönítése és egyedi vizsgálata. Jól szemlélteti a fentieket az a tény, hogy a jogi szaknyelv hírhedt bonyolultsága, az úgynevezett *legalese* sem tekinthető minden jogi szövegtípus egységes jellemzőjének, az leginkább a jogi hatállyal bíró, normatív szövegek esetében nyer létjogosultságot. Következésképpen a jogi nyelv egyszerűsítését zászlajukra tűző mozgalmak (*plain English, clear writing*) is leginkább e szövegek laikusok általi könnyebb feldolgozhatóságát igyekeznek lehetővé tenni. A fordítói döntések azonban többtényezős folyamat eredményeként születnek, továbbá árnyalja a képet, hogy a célnyelvi szöveg a fordítás kommunikatív céljától vagy funkciójától függően változhat. Más stratégiát kell a fordítóknak alkalmaznia a szakemberek és laikusok közötti kommunikációs helyzetben, mint a szakemberek egymás közötti kommunikációjának esetében.

A jogi szövegek kategóriákba sorolása tehát eleve sem egyszerű feladat, és cseppet sem könnyíti meg az ezzel foglalkozó szakemberek dolgát az a tény, hogy a jogi műfajok jogrendszerenként, sőt nemzetenként is eltérő stílusjegyeket hordozhatnak (Gémar 1995).

3. A szövegtipológiák jelentősége a jogi szakfordítói kompetenciák szemszögéből

A jogi szakfordítás jelentőségének növekedése azt is eredményezi, hogy egyre nagyobb szükség van jogi szakfordítókra. A jogi szakfordítás kutatása számos érdekes kérdést vet fel, többek között azt is, hogy jogász vagy nyelvész legyen-e

az ideális jogi szakfordító. Ideális kombináció az EU által alkalmazott jogász–nyelvészek esete, de a nemzeti fordítóirodák gyakorlata azt mutatja, hogy Magyarországon inkább a nem jogi végzettségű fordítók végeznek jogi szakfordítást (Várnai 2007). Ennek a gyakorlatnak némiképp ellentmond az a megállapítás, hogy a célnyelvi szöveg műfaji identitásának megőrzéséhez a fordító nyelvi kompetenciája nem elég, annak ki kell egészülnie további kompetenciákkal, többek között a két kódrendszer megfelelő ismeretével, valamint a műfaji ismeretek elsajátításának és alkalmazásának képességével (Bhatia 1997). Šarčević (1994) a jogi szakfordítói kompetenciák elemzésekor szintén leszögezi, hogy a jogi szakfordítóknak tisztában kell lenniük a különböző jogi műfajok szövegezési konvencióival. A műfaji ismeretek jelentőségét támasztja alá Szikszainé Nagy (1999) kutatásának eredménye is, amely szerint a szemantikai szövegértés a szövegtípus és a műfaj felismerésétől is függ.

Több kutatás is felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy a kezdő fordítók többsége nincs tisztában az egyes szövegtípusokra és műfajokra jellemző retorikai hagyományokkal, ezért a forrásnyelvi szöveg jellemzőit építi be a fordításba (Colina 1997). Emellett Klaudy rámutat arra, hogy a kezdő fordítók esetében még nem alakultak ki a globális szövegértési stratégiák, „nem felülről lefelé, hanem alulról felfelé építkeznek, nem a szövegből akarják megérteni a szavakat, hanem a szavakból a szöveget. Miközben az egyes mondatokat fordítják, nem gondolnak arra, hogy miről szól az egész szöveg, mi a szerző célja, kinek írja stb.” (Klaudy 2005: 57). García Izquierdo (2000) kísérlete azt mutatta ki, hogy a kezdő fordítók többsége az anyanyelvén sem képes felismerni az egyes szövegtípusokat, de azok elméleti bemutatását követően megbízhatóan tudja azonosítani a különféle típusú szövegeket. Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy a műfaji ismeretek elsajátításának és alkalmazásának képessége releváns a jogi szakfordítóképzés szempontjából. A jogi szakfordítóknak a szakfordítói kompetenciák között jelentős pozíciót elfoglaló interkulturális kompetencia mellett – ami a jogi szakfordításban nemcsak a jogrendszerek, de a műfajok közötti átjárás képességét is jelenti – rendelkezniük kell műfaj-kompetenciával, vagyis a műfajok sajátosságainak felismerését és produkcióját lehetővé tevő nyelvi és nem nyelvi képességekkel.

4. Műfaj és szövegtípus

A műfaj és a szövegtípus meghatározása a nemzetközi szakirodalomban nem egységes. A német nyelvészek különbséget tesznek a funkcionalításra utaló szövegtípus („Texttyp” – informatív, meggyőző, leíró stb.) és a szövegek állandó helyzetekben való előfordulására utaló szövegcsoport („Textsorte” – időjárásjelentés, ételrecept, használati utasítás stb.) között. Az utóbbi elnevezés a magyar szakirodalom kontextusában a műfaj kategóriájának feleltethető meg. A magyar szakirodalom szerint szövegtípuson a szövegek szövegtani besorolását értjük (a szövegtípus tehát olyan tág kategória, amelybe az írott és a beszélt szövegek összes fajtái besorolhatók), míg a műfaj terminus főként az irodalmi szövegek osztályozását jelöli (a magyar szövegtipológiai kutatások

összegzéséről bővebben Tolcsvai Nagy 2006-ban megjelent kötetében olvashatunk).

Az angol nyelvű szakirodalom már kevésbé egységesen használja a két fogalmat: míg a szakirodalom egy része szövegtípusként (text type) utal a szöveg konkrét megvalósulási formáira (pl. Halliday és Hasan 1976), a műfajkutatás szakirodalma ezeket a konkrét megvalósulási formákat is műfajnak (genre) nevezi, tehát ugyanazt a fogalmat két különböző megnevezés takarja. Beaugrande és Dressler (1981) és McCarthy (1991) például szövegtípusként utalnak az olyan konkrét szövegekre is, mint a levél, az újságcikk vagy a hirdetés. Beaugrande (1980) definíciója szerint a szövegtípus kapcsolati dominanciák olyan megkülönböztető konfigurációja, amely (1) a felszíni szöveg; (2) a textuális világ; (3) tárolt tudásminták és (4) előfordulási helyzetek tényezői között érvényesül.

A modern műfajkutatás legátfogóbb műfaj-definícióját Swalesnek köszönhetjük, aki a műfajt komplex, nyelvi, kognitív és társadalmi tényezők által meghatározott jelenségnek tartja (Swales 1990). A fordításközpontú műfaji vizsgálatok többsége a swalesi hagyományt követi, amely szerint a szövegtípust a retorikai cél határozza meg. *Szövegtan és fordítás* című munkájában Károly (2007) is ezt a megközelítést alkalmazza, a továbbiakban tehát ennek megfelelően a szövegtípusokat sajátos retorikai stratégiájuk alapján különítjük el (elbeszélő, leíró, érvelő, összehasonlító stb.), míg műfajnak a szöveg konkrét megvalósulási formáját tekintjük (újságcikk, esszé, szerződés, bírósági ítélet stb.), amely adott céllal, meghatározott társadalmi kontextusban, adott közönség számára hajt végre egy konkrét retorikai cselekedetet.

5. A műfajelemzés relevanciája a szakfordításban

A fordítástudományban a 90-es években végbemenő paradigmaváltás, amelyet Vermeer (1978) „skopos-elmélete” indukált, a fordításban a célt a szöveghez való feltétlen hűségről (az ekvivalenciáról) a forrásnyelvi szöveg funkciójának a megőrzésére helyezte át. Vermeer elméletének érvényességét a szakszövegekre vonatkozóan sokan cáfolják, azzal érvelve, hogy a szakszövegek esetében a forrásnyelvi szöveg funkciója eleve azonos a célnyelvi szöveg funkciójával, ezért nem a funkció megőrzése, hanem a pontos jelentésátvitel a lényeg. A jogi szakfordítás ebben a vonatkozásban eltér a többi szakszöveg fordításától, mivel a jogi szakfordítónak, legalábbis a normatív szövegtípusok esetében, a funkció és a tartalom pontos megőrzése mellett elsősorban arra kell törekednie, hogy a célnyelvi szöveg a forrásnyelvivel megegyező jogi hatást váltson ki.

A funkcionalista szemléletű megközelítés előretörése azáltal, hogy előtérbe helyezte a szöveg kommunikatív funkcióját, mérföldkőnek számít a műfajkutatásban, mivel a szövegtípust és a műfajt is döntően a kommunikatív cél és szituáció határozza meg. A műfajelemzés alapvetően azt vizsgálja, hogy a diskurzusközösségek szakértő képviselői hogyan használják/írják a szövegműfajokat és miért (Bhatia 1997). A műfajkutatás célja tehát nem csupán a szövegek osztályozása, hanem a szövegek és műfajok retorikai, szerkezeti, tartalmi és

nyelvi sajátosságainak elemzése és leírása. A fordításkutatásban a műfajelemzés kiegészül annak a kérdésnek a vizsgálatával, hogy miként őrizhető meg a célnyelvben a forrásnyelvi szöveg műfaji identitása. A műfajok és szövegtípusok retorikai sajátosságainak ismerete mind a forrás-, mind a célnyelven – Bhatia (1997: 206) szavaival élve a két kódrendszer ismerete – elengedhetetlen ahhoz, hogy a fordító a szakmai közönség számára érthető és elfogadható szakszöveget tudjon létrehozni.

A műfaji identitás megőrzése akkor a legegyszerűbb, ha a műfaj mind a forrásnyelvben, mind a célnyelvben létezik, és sajátosságai megegyeznek. Ha a fordított szöveg műfaji sajátosságai eltérnek a célnyelvben és a forrásnyelvben, akkor a fordító további választási lehetőségekkel szembesül: első lépésben meg kell határoznia a fordítás célját és kontextusát, és további fordítói döntéseit ennek megfelelően kell alakítania. Abban az esetben például, amikor a forrásnyelvi műfaj a célnyelvben nem létezik, a fordító műfaj-behelyettesítéshez, vagy műfajátvitelhez folyamodhat, ami a forrásnyelvi műfaj célnyelvbe való átültetését, sok esetben annak meghonosítását jelenti. Ezt Trosborg (1997) forrásnyelvi kultúrához kötött fordításnak nevezi. Trosborg vezeti be a szakirodalomba a hibrid szöveg fogalmát is, amire később, az európai uniós szövegtípusok vonatkozásában még kitérek.

6. A szaknyelvi és a fordításszempon-tú szövegtipológiák történeti áttekintése

Bár a fordítástudományban a szövegtipológiai osztályozás leginkább a német kutatások eredményeire támaszkodik, Fjodorov (1953) volt az, aki először elkülönítette egymástól a tudományos, társadalmi-politikai és a szépirodalmi szövegeket. Fjodorov élen járt annak a kivívásában is, hogy a szakfordításra ne csak mint a műfordítás egy alacsonyrendű válfajára tekintsenek. Azt is hangsúlyozta, hogy szakszöveget csak akkor lehet jól fordítani, ha a fordító rendelkezik megfelelő szaktudással az adott témában. Casagrande (1954) Fjodorovval nagyjából egy időben dolgozta ki négy fő szövegtípusból álló rendszerét, amit Jumpelt fejlesztett tovább. Jumpelt (1961) négy kategóriát különít el: műszaki szöveg, természettudományos szöveg, társadalomtudományi szöveg és egyéb. A jogi szakfordítás az ő rendszerében mint a társadalomtudományi kategória egyik alcsoportja jelenik meg. Jumpelt szerint minden szakszöveg informatív funkcióval bír.

Katharina Reiss szövegtipológiája (1976) nagy előretörést jelentett, mivel ő nem a tartalom, hanem a funkció alapján osztályozta a szövegeket. Bühler (1984) háromszatátú funkcióalapú osztályozása alapján Reiss tartalomközpontú (informatív), formaközpontú (expresszív) és felhívásközpontú (konatív) szövegeket különböztet meg. Jumpelhez hasonlóan Reiss is minden szakszöveget, köztük a jogszabályt és a szerződést is az informatív kategóriába sorolja. Érdeemes megemlíteni Matt et al. (1978) és Thiel (1980) álláspontját, akik elutasítják azt az elgondolást, hogy a szövegeket egyértelműen be lehet sorolni egyik vagy másik kategóriába, szerintük a csoportosításnál változó tényezőket kell

figyelembe venni. Weber (1982) Halliday (1985) funkcionális alapú kategóriáival ért egyet, és kutatásai megerősítik Jumpelt és Reiss állításait, miszerint a szakszövegek szigorúan informatív funkcióval bírnak. Felhívja a figyelmet azonban arra, hogy a korábbi vizsgálatok kizárólag az egzakt tudományok szövegeire irányultak.

Sager (1990) tipológiájában fontos szerepet játszanak a kultúrák és nyelvek közötti műfaji eltérések. Véleménye szerint a szakszövegek az informatív funkció mellett kommunikatív funkcióval is rendelkeznek. Hatim és Mason (1990) tipológiája, amely a kifejtő, az érvelő és az utasító szövegtípust különíti el, azon a feltevésen alapul, hogy a szövegtípust a szöveg fő retorikai célja határozza meg. Göpferich (1995) pragmatikai szemléletű szövegtipológiája a fordítóképzés szempontjából is előrelépést jelent a már meglévő tipológiákhoz képest, mivel kutatási eredményei igazolták azt a feltevést, hogy azonos kategóriába tartozó szövegek hasonló nyelvi jegyekkel rendelkeznek, tehát a szövegen kívüli jellemzők meghatározzák a szöveg nyelvi jellemzőit. Göpferich tipológiája differenciáltabb, mint az elődei, és hierarchikus felépítésű, amelyben a struktúra tetején négy szövegtípus helyezkedik el: törvénykezési-normatív, fejlődésorientált-aktualizáló, didaktikus-tanító és gyűjteményszövegek.

7. Jogi szövegtipológiák eltérő szempontrendszerek alapján

A jogi szövegeket számos különböző szempont alapján csoportosíthatjuk. Ha a nyelvhasználat felől közelítjük meg a kérdést, akkor általános kiindulópontul szolgálhat Karcsay Sándor (1981) tipológiája, amely a jogi szaknyelvet a terminológiai pontosság és a közlésmód igényessége szerint a következő kategóriák szerint tagolta:

- a jogtudomány és részben a jogi oktatás nyelve;
- a jogszabályok, fontos okiratok, továbbá a színvonalas, elsősorban a felsőbb bírósági jogalkalmazás nyelve;
- a kisebb igényű jogalkalmazói nyelv, valamint a mindennapos igazgatási és rendészeti gyakorlatban használatos nyelv;
- a jogi konyha- vagy műhelynyelv, vagyis az a nyelv, amellyel a jogászok és a jogi-igazgatási munkát végzők munkájuk során egymással érintkeznek (ez a szint már szakmai zsargonnak nevezhető);
- a köznyelv és a jogi szaknyelv mezsgyéjén mozgó nyelvhasználat a maga pontatlanul és rosszul vagy homályosan használt fogalmaival, amely elsősorban a tömegtájékoztató nem szakmai fórumaira jellemző (Karcsay 1981: 329–330).

A jogelmélet hagyományosan két csoportra osztja a jogi szövegeket: szabályozó (preskriptív) és informatív (deskriptív) szövegeket különböztet meg (Kelsen 1991).

A jogi szövegeket a jogi szakma hagyományos felosztását követve jogágak szerint is csoportosíthatjuk (Mattila 2006), meg kell jegyeznünk azonban, hogy

ezzel a felosztással nyelvészeti szempontból elsősorban a lexikai különbségek szintjén mutathatók ki eltérések.

Gémar (1995) kategóriáinak alapja nem a funkció, hanem a tárgy: felosztása a szövegeket többek között azon az alapon osztályozza, hogy közjogi vagy magánjogi rendelkezéseket tartalmaznak-e. Gémar nyelvészeti megközelítésében a jog nyelve hat alcsoportra osztható: a jogalkotás, az ítélkezés, az adminisztráció, a kereskedelem, a magánjog és a tudományos munkák nyelvére. Véleménye szerint az utóbbit a legnehezebb fordítani.

Mivel minden jogrendszer külön jogi nyelvezettel rendelkezik, a fordítás szemszögéből nézve annak a szempontnak a figyelembe vétele is fontos, hogy jogrendszereken belüli fordításról vagy eltérő jogrendszerekre fordított szövegekről van-e szó, és ezt a tényezőt a fordítás nehézségének megítélésakor mindenképpen mérlegelni kell.

Az alkalmazási terület szerint a következő csoportosítás lehetséges:

- a tételes jog nyelve (a jogszabályok nyelve);
- a jogalkalmazói jog nyelve (pl. bírósági ítélet);
- a jogtudomány nyelve.

Logikailag hasonló felosztást követ Šarčević (1997) tipológiája, amely három nagy csoportra osztja a jogi szövegeket, és hangsúlyozza azok elsődlegesen kommunikatív funkcióját (1. táblázat).

1. táblázat

*A jogi diskurzus szövegtípusai funkció szerinti felosztásban
(Šarčević [1997] alapján)*

Jellemzően preskriptív	Jellemzően deskriptív, preskriptív elemekkel	Kizárólag deskriptív
jogszabályok normatív szövegek példák: törvények rendeletek törvénykönyvek szerződések nemzetközi szerződések és egyezmények	bírósági ítéletek bírósági és adminisztrációs eljárás lefolytatásához szükséges instrumentumok példák: bírósági keresetek perbeszédék fellebbezések kérvények, petíciók stb.	a jogra csak közvetetten ható, annak működésében nem használatos szövegek példák: vélemények jogi szakkönyvek tankönyvek és cikkek stb.

A jogi szakmai közösség által használt műfajok alkalmazási terület szerinti megkülönböztetése a kutatás felőli megközelítésben is indokolt, mert, mint ahogy arra Dobos (2007) is rámutat, a jogi szaknyelv belső tagolása a kutatási módszerek differenciált alkalmazását eredményezi. Míg például a jogalkalmazás, a

jogi eljárás folyamatának vizsgálatában elsősorban pragmatikai módszerek érvényesülnek, a tételes jog és a jogtudomány nyelve hatékonyabban vizsgálható a hagyományos nyelvészeti módszerek segítségével.

A fenti tipológiák kritikái közül mindenképpen említésre méltó Harvey (2002) megjegyzése, aki Šarčević (1997) tipológiájában azt kifogásolja, hogy nem veszi figyelembe az elsősorban expresszív funkcióval bíró szövegtípusokat, holott a meggyőzés a jogi szakmai kommunikációban is fontos szerepet játszik. Biel (2014) álláspontjával egyetértve pedig megállapíthatjuk, hogy a fenti jogi szövegtipológiák egységesek abban, hogy nem tükrözik a jogi szövegtípusok hierarchiáját és egymásra gyakorolt kölcsönhatásait. Biel (2014) szerint a jogszabály nyelvezete a jogi szaknyelv prototípusának tekinthető, és minden más jogi szövegtípus függő viszonyban áll vele, mivel vagy reprodukálja, vagy leírja azt.

Kjaer (2007) és Bhatia (2006) tipológiái már a Biel által kifogásolt hiányosságokat is pótolják. A jogi műfajok egyik legátfogóbb leírása Bhatia nevéhez kötődik, aki a jogi szövegek csoportosítását a következő fő szempontokra alapozza: a szöveg kommunikatív célja, a szöveg kontextusa, a kommunikatív cselekvések vagy események, amelyekhez a szöveg kötődik, a cselekvésekben vagy eseményekben résztvevők társadalmi és szakmai kapcsolatai és a résztvevők háttértudása (Bhatia 1987). Bhatia rendszere szerint a jogi szövegek rangsorában egyértelműen a jogszabály áll a csúcson, mint elsődleges műfaj, és ebből származtatható további három alkategória: a másodlagos szövegtípusok, amelyek a jogszabály által felállított modell vagy elmélet gyakorlati megjelenési formái (pl. ítéletek, jogesetek és tárgyalótermi dokumentumok), az oktatási célú szövegtípusok (pl. tankönyvek, problémamegoldó esszé) és a professzionális műfajok (pl. szerződések, beadványok) (Bhatia 2006).

Kjaer (2007) tipológiája is összetett szempontrendszert alkalmaz. Az ő elmélete szerint minden jogrendszernek három alapvető funkciója van: az önmagát megalkotó, az önmagát leíró és az önmagát reprodukáló funkció. Ezek a funkciók három alapvető szövegtípusban realizálódnak: a jogszabályalkotó szövegekben, amelyek lefektetik a törvényeket (jogszabályok, törvények, rendelkezések), a deskriptív szövegekben, amelyek a joggal kapcsolatos kérdéseket tárgyalják vagy magyarázzák (tankönyvek, bírói vélemények), és a reprodukáló szövegekben, amelyek a jogi gyakorlatban keletkeznek a jog alkalmazásának során (perbeszédék, szerződések).

Az itt felsoroltak közül Bhatia (2006) tipológiája veszi figyelembe leginkább a fordítási környezet összetett szempontrendszerét, ugyanakkor funkcionális és kommunikatív megközelítésüknek köszönhetően a többi rendszer is jól alkalmazható a szakfordítóképzésben.

8. Az európai uniós szövegek: hibrid szöveg vagy önálló szövegtípus?

Mivel az európai uniós fordítási kontextusban egy egészen egyedi és sajátos nyelvezet van kialakulóban, és az EU-s szövegek fordításának szempontjai is lényegesen eltérnek az egyéb jogi szövegektől, a jogi szakfordítóképzésben is

érdemes elkülönítve kezelni az EU-s szövegtípusokat. Itt kell megemlítenünk Trosborg (1997) tipológiáját, amely a kulturális normákhoz való igazodás szerint különbséget tesz hibrid szöveg és nemzetközi szöveg között. Hibrid szöveg két vagy több kultúra találkozásakor, azok műfaji konvencióinak ötvözésével jön létre, és leginkább az európai uniós fordítási kontextusban érhető tetten, míg a nemzetközi szöveg nemzetközi környezetben, kultúrákon átívelően is megőrzi műfaji sajátosságait.

A Trosborg által bevezetett hibrid szöveg fogalmával egyre gyakrabban találkozhatunk az EU-s szövegek vonatkozásában, de a megnevezés létjogosultságát többen vitatják, köztük például Tirkkonen-Condit (2001), aki kutatása során az uniós és a finn pályázatok szövegeinek összevetésével kimutatta, hogy az uniós szövegek eltérnek a megszokott tagállami normáktól, és sajátos retorikát alkalmaznak. Mivel a sikeres pályázat az uniós norma követését feltételezi, döntő jelentősége lehet annak, hogy a pályázó a tagállami vagy az uniós normát követi, így Tirkkonen-Condit arra a megállapításra jut, hogy az uniós szövegek nem hibrid szövegnek, hanem önálló szövegtípusnak tekinthetők.

Annak ellenére, hogy az európai uniós szövegek jól elkülöníthető sajátosságokkal rendelkeznek, Šarčević (1997) beszámol arról, hogy számos uniós intézménynél tett látogatásának tapasztalata szerint nincs egységes bevett gyakorlat az egyes jogi műfajok fordítására, minden intézmény a saját szabályai és útmutatói szerint követeli meg a fordítótól a fordítást, ami azt eredményezi, hogy az egyes műfajokra vonatkozó formai és stilisztikai követelmények is teljesen eltérőek.

Az európai uniós szövegek vizsgálatát külön modulként érdemes beépíteni a jogi szakfordítóképzés tananyagába. Mivel ebben a kontextusban az anyanyelvre fordítás a jellemző fordítási irány, az EU-s szövegek elemzését érdemes párhuzamosan folytatni az egyéb jogi szövegek vizsgálatával, ez a módszer ugyanis alkalmat ad az EU sajátos fordítási mechanizmusának hatékonyabb megértésére.

9. A szövegtípusok oktatási célú rendszerezése – módszertani javaslatok

A szakfordítóképzésének kulcsa, hogy a számtalan aspektust hordozó fordítási kontextust olyan módon tudjuk rendszerezni és reprodukálni, amely a lehető leghatékonyabban fejleszti a szaknyelvi és szakfordítói kompetenciákat, ugyanakkor reálisan alkalmazkodik a piaci igényekhez. Az eddig elmondottak és a rendelkezésünkre álló szövegtipológiák alapján célszerűnek látszik egy szövegtípus-elemző tárgy beiktatása a jogi szakfordítóképzés tanmenetébe, amely egyrészt szisztematikus áttekintést nyújt az írásbeli jogi diskurzus leggyakrabban használt szövegtípusairól és műfajairól az adott nyelvpár vonatkozásában, másrészt, a Bhatia által javasolt kompetenciát fejlesztendő, készségszinten begyakoroltatja az egyes műfajok retorikai és stilisztikai eszköztárának jellemző megoldásait a leendő szakfordítókkal. A műfaji tudatosság fejlesztésével elérhető, hogy a leendő jogi szakfordítók felismerjék és megtanulják kezelni a

forrás- és a célnyelvi szövegstruktúra közötti eltérésekből adódó fordítási nehézségeket.

A szakfordítóképzésben felhasználandó szövegtípusok kiválasztásakor és oktatási célú rangsorolásakor a következő szempontokat együttesen érdemes figyelembe venni:

9.1. A fordítói piac által diktált igények

A leggyakrabban fordított szövegtípusok meghatározása (ehhez alapos piackutatás, empirikus kutatás, fordítóirodákvaló együttműködés, ügyvédi irodákvaló konzultáció szükséges). Fontos, hogy lehetőleg autentikus szövegeket válasszunk, ami a jogi szakfordítóképzésben sajnos nem minden esetben megoldható, ennek okaira később még kitérek.

9.2. A szövegek fordítási nehézsége

Mivel a fordítói díjakat általában a szöveg nehézsége határozza meg, célszerű ezt a szempontot a tanulási folyamat során is szem előtt tartani. De a szöveg nehézségének módszertani vonatkozásai sem elhanyagolhatóak, a kiadott szövegek nehézségi fokának differenciálásával ugyanis elérhetjük, hogy a hallgatók nem kedvetlenednek el a megoldandó problémák sokasága miatt (Nord 1991).

Nord (1991) beszámol arról, hogy a fordítási gyakorlókönyvek (pl. Gallagher 1985, Schneider 1976, Haensch 1982) általában 3 vagy 4 nehézségi szint alapján osztályozzák a szövegeket, de a legtöbbjük semmiféle támpontot sem határoz meg az osztályozás alapjául. A Heidelbergi Fordító- és Tolmácsképző Intézet vizsgáin a B nyelvre fordított szövegeknek minden esetben könnyebbeknek kell lenniük, mint az A nyelvre fordítandó szövegeknek. Reiss (1976) az egyes szövegfajták nehézségét indexszámokkal jelöli, de ez az osztályozás független a fordítóképzés hallgatóinak tudásszintjétől vagy kompetenciájától.

Nord (1991) a szakfordítás oktatására kidolgozott komplex módszerében elkülönítve kezeli a fordítási problémákat és a fordítási nehézségeket. A fordítási problémák közé sorolja azokat az objektív problémákat, amelyekkel minden fordító szembesül a fordítási feladat során (kompetenciától vagy technikai feltételektől függetlenül). A fordítási probléma, ami kezdetben nagy kihívás elé állítja a fordítót, akkor is fordítási probléma marad, amikor a fordító már el-sajátította a probléma kezelésének hatékony eszközeit. A fordítási problémák kezelése elsősorban a transzferkompetencia tanításának strukturálásában adhat segítséget. Nord a következő problémákat azonosítja:

- a forrásszöveg jellegzetességeiből fakadó problémák (szövegspecifikus, pl. szójáték);
- a fordítási feladat természetéből adódó problémák (pragmatikai jellegű problémák, pl. a szöveg befogadóorientáltsága);
- a forrásnyelvi és a célnyelvi kultúra konvencióinak a különbségeiből adódó problémák (kulturális jellegű, pl. szövegtípus eltéréseiből adódó fordítási problémák);

- a forrásnyelv és a célnyelv szerkezeti eltéréseiből adódó problémák (nyelvi fordítási problémák, pl. az angol gerund németre fordítása). (Nord 1991: 151)

A fordítási nehézségek meghatározása viszont álláspontja szerint a szakfordítóképzéshez kiválasztott szövegek módszertani rangsorolásához szükséges. A fordítási nehézségek szubjektívak, a fordító személyéhez és egyéni munkakörülményeihez kapcsolódnak, és meghatározásukat erőteljesen befolyásolja a hallgatók nyelvi kompetenciája. További kritériumok a nehézség meghatározásában a fordító tudásának és kompetenciájának szintje, a fordítás céljának ismerete, vagy éppen a fordító munkafeltételei (elérhető szótárak vagy adatbázisok, határidők, elvárt utószerkesztési munkálatok stb.). Nord az alábbi nehézségi szinteket különíti el:

- szövegspecifikus nehézségek;
- fordítóspecifikus nehézségek;
- pragmatikai nehézségek;
- technikai nehézségek. (Nord 1991: 152–155)

A fejlesztendő nyelvi és fordítói kompetenciák arányának egészséges egyensúlyára is felhívja a figyelmet Nord, aki szerint ügyelni kell arra, hogy a szövegspecifikus nehézségek soha ne jelentsenek túl nagy kihívást a hallgatók nyelvi kompetenciájára nézve, mert ebben az esetben a fordítói képzés nyelvórává változhat.

A jogi szövegek nehézségi fokának meghatározásában a Nord által megállapított szempontok mellett hasznos támpontot adhatnak a következő, kifejezetten jogi szövegekre kidolgozott tipológiák:

De Groot (2002: 229–230), aki a jogi szakfordításban a fordítás nehézségét komparatív jogi megközelítés alapján határozza meg, 4 nehézségi fokozatot különböztet meg:

- a.) legkönnyebb fordítás: a forrás- és célnyelv rokonságban áll egymással és a forrásnyelv és célnyelv jogrendszere is hasonló (pl. spanyol–francia/ dán–norvég nyelvpárok);
- b.) könnyű fordítás: a jogrendszerek szoros kapcsolatban állnak egymással, de a nyelvek kevés közös vonást mutatnak (pl. francia–holland nyelvpár);
- c.) nehéz fordítás: a nyelvek rokonságban állnak egymással, de a jogrendszerek jelentősen különböznek (pl. angol–holland nyelvpár);
- d.) legnehezebb fordítás: a jogrendszerek is különböznek, és a nyelvek között alig mutatható ki hasonlóság (pl. angol–kínai nyelvpár).

Cao (2007) a jogi szövegtípusok és Kelsen (1991) kétpólusú (szabályozó-informatív) felosztása alapján a következő nehézségi fokozatokat állapítja meg, a legkönnyebbtől a legnehezebb felé haladva:

- a.) magánjogi dokumentumok fordítása
 - szabályozó jellegű szövegtípusok (pl. többnyelvű szerződések, amelyek mindkét, illetve az összes nyelven azonos jogi hatással bírnak);
 - informatív jellegű szövegtípusok (pl. születési, házassági stb. anyakönyvi kivonatok);
- b.) nemzeti törvénykezés dokumentumainak fordítása
 - szabályozó jellegű szövegtípusok (a két vagy több hivatalos nyelvű országokban);
 - informatív jellegű szövegtípusok (egy ország hivatalos nyelvéről egy másik ország hivatalos nyelvére fordított dokumentumok);
- c.) a nemzetközi jog hatálya alá eső jogi szövegtípusok
 - kötelező érvénnyel bíró szövegtípusok (pl. nemzetközi szerződések, egyezmények, megállapodások);
 - kötelező érvénnyel nem rendelkező szövegtípusok (pl. állásfoglalás, nyilatkozat) (Cao 2007: 7–9).

9.3. A fordítandó szövegek nyelve és a fordítás iránya

Bár a vélemények ebben a kérdésben is megoszlanak, a jogi szakfordítók képzésében az angol–magyar nyelvpár esetében az EU-ban bevált gyakorlatot érdemes követni, amely abból indul ki, hogy könnyebb az anyanyelvünkre fordítani. Az EU-s gyakorlattal ellentétben viszont a nemzeti fordítóirodák és ügyvédi irodák praxisában jellemzően angolra fordításra is szükség van, ezért célszerű először az angolról magyarra, majd magyarról angolra fordítást gyakoroltatni a leendő jogi szakfordítókkal.

9.4. A fordítási szituáció (a fordítás célja, célközönsége) pontos meghatározása

A forrásnyelvi szöveghez való hűség szemléletének megdőlését követően forradalmának bizonyult az a felismerés, hogy ugyanazt a szöveget többféleképpen is lehet fordítani attól függően, hogy ki a célközönség. Ez az elképzelés a fordítót szövegalkotói státuszba emelte és szabad kezet adott neki abban, hogy meghatározza a fordítói stratégiát egy adott kommunikációs szituáció elemzésével. Bár néhányan, köztük Šarčević (1997), vitatják a funkció elsődlegesen meghatározó mivoltát a jogi szakfordításban, nem zárhatjuk ki a jogi szakfordítás spektrumából a szakember és a laikus között zajló diskurzust. Bhatia (1997) például a jogi szöveg láthatatlanságát tartja a legnagyobb kihívásnak jogi szövegek fordításában, vagyis azt, hogy a jogi szakma képviselői a laikus számára kimondatlan konvenciók alapján használják a nyelvet. Ennek az ellentmondásnak a feloldására két pedagógiai módszert is javasol, a szakértő célközönség számára készített „könnyítést” és a laikus közönség számára készített fordítások esetén alkalmazható „egyszerűsítést”. Mindkét módszer hatékonyan alkalmazható a szakfordítóképzésben is.

Nord (1991) olyan szakfordítóképzésben alkalmazható szövegelemzési modellt dolgozott ki, amely elég általános ahhoz, hogy minden szövegtípusra alkalmazható legyen, és elég specifikus ahhoz, hogy kezelni tudja a lehető legnagyobb számú általános érvényű fordítási problémát, kulturális és fordítási univerzálét.

Elmélete szerint a szövegelemzésnek egy olyan átfogó modelljével, amely mind az intratextuális, mind az extratextuális tényezőket figyelembe veszi, a fordító meghatározhatja a forrásszöveg „kulturális funkcióját”. Ezt azután összevetheti a megbízó által elvárt célnyelvi szöveg kulturális funkciójával, és azonosíthatja, illetve elkülönítheti azokat a forrásnyelvi elemeket, amelyeket meg kell őriznie, vagy adaptálnia kell a fordítás során. Javaslatára szerint minden fordítási feladatot meg kell előznie a fordítási szituáció alapos megbeszélésének és a szöveg fordításspecifikus elemzésének.

További támpontokat nyújthat a fordítandó szövegek és fordításelőkészítő feladatok rangsorolásához az alábbi táblázat, amelyben Heltai (2006) a lehetséges szakmai kommunikációs helyzetek kombinációit foglalja össze. A jogi szakfordítás közegében a 2. táblázatban felsorolt tényezők több-kevesebb súllyal mind előfordulhatnak.

2. táblázat

Szakmai kommunikációs helyzetek (Heltai 2006 alapján)

szakember	kommunikál	szakemberrel	szakmai témáról	szakmai nyelven
szakember		nem szakemberrel	szakmai témáról	szakmai nyelven
szakember		nem szakemberrel	szakmai témáról	részben szakmai nyelven
nem szakember		szakemberrel v. nem szakemberrel	szakmai témáról	nem szaknyelven

9.5. A komplex készségek gyakoroltatásának igénye a fokozatosság elvének szem előtt tartásával

A kiválasztott szövegek műfaját és nehézségi szintjét, valamint a feldolgozásuk sorrendjét és módszereit alapvetően a képzési cél, a képzés szintje, a résztvevők nyelvtudása, szakmai tudása és a rendelkezésre álló óraszám határozzák meg, de akkor lehet hatékony a felkészítés, ha a képzésbe a reális fordítási szituációk minél szélesebb skáláját beépítjük, és a fordításra kiadott szövegek nehézségi szintjét fokozatosan emeljük. Kezdő szinten érdemes a lehető legalacsonyabb szinten tartani a lehetséges fordítási stratégiák számát, amit a képzés további szakaszaiban növelni kell, nyitva hagyva a lehetőséget a hallgatók előtt, hogy a saját döntésük érvényesüljön a fordítói stratégia kiválasztásában.

Mivel a fordítási nehézségek a legtöbb esetben szubjektívek, a szövegelemző órákat a fordítóképzésben minden esetben az adott képzés paramétereire

kell igazítani. Az itt felsorolt szempontok gyakorlati alkalmazhatóságát és az egyes szövegtípusok feldolgozásának lehetséges módjait egy adott képzési helyzetre vetítve konkrét módszertani példák és szövegtípusok segítségével is szeretném szemléltetni, de erre a terjedelem szabta korlátok miatt egy másik tanulmány keretei között fogok sort keríteni.

10. Az eddigi jogi műfajspecifikus kutatások tapasztalatai a fordítói stratégiák és a fordítói szabadság felőli megközelítésben

Végül – a teljesség igénye nélkül – áttekintjük, milyen fordítói stratégiákra tesznek javaslatot az egyes jogi műfajok vonatkozásában a témával foglalkozó szakemberek.

A jogi szakfordítóknak hagyományosan a szöveghűség a legfontosabb szempontjuk, ezért sokáig a szó szerinti fordítás volt a követendő módszer. Ma az ENSZ fordítók számára előírt utasításai lehetővé teszik ugyan a fordítói szabadságot stilisztikai kérdésekben állásfoglalás-tervezetek, egyes szerződések és jogi szövegek esetében, de elsődleges szempontként a szöveghűséget fogalmazzák meg.

Didier (1990) utal arra, hogy a bírósági ítéletek nagyobb szabadsággal fordíthatók, mint a rendelkező jogszabályok, amelyek esetében szigorúan szó szerinti fordítást javasol.

W. E. Weisflog (1987) hivatkozik Nida (1964) formális és dinamikus ekvivalencia-meghatározására: a nemzeti törvények és a nemzetközi szerződések esetében a formális megfeleltetést javasolja, és ugyanezt a módszert tartja követendőnek ügyviteli szabályzatok, irányelvek, gazdasági szerződések, memorandumok, licencek, adásvételi szerződések, társasági szerződések, részvényvásárlással kapcsolatos szabályok és rendelkezések és egyéb gazdasági okiratok esetében is. Szakkönyvek, jogi szaklapokban megjelent cikkek és előadások esetében Weisflog (1987) szerint a szerző üzenetét kell tolmácsolnia a fordítónak, ezért itt megengedhető a nem szó szerinti fordítás. Weisflog említést tesz a jogszabályok pusztán információs céllal készítendő fordításáról is, ez egyébként egyike az első olyan eseteknek, amikor egy jogász figyelembe veszi a szöveg funkcióját mint a fordítási stratégia kiválasztásának egyik eszközét.

Newmark (1982) is különbséget tesz az információs célból fordított és a célnyelvi kultúrában is jogerővel bíró jogi szövegek között. Az előbbinél a szemantikai fordítást javasolja – ebben egyetért Weisfloggal, míg az utóbbi esetben véleménye jelentősen eltér Weisflogétól, amikor úgy tartja, hogy a célnyelvi kultúrában egyenrangú jogi hatással bíró szövegek (EU-jog, szerződések, nemzetközi szerződések és szabadalmak) esetében a célnyelv bevett szerkezeit és struktúráit kell alkalmaznia a fordítónak.

Vermeer (1986) érdeme, hogy felismerte, hogy a jogi fordításnak nem minden esetben kell szó szerintinek lennie, azonban túlságosan leegyszerűsíti a jogi szakfordító döntési mechanizmusát. Šarčević (1997) kifogásolja, hogy Vermeer figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy a jogi szakfordítónak első-

sorban jogi szempontokat kell figyelembe vennie a stratégia kiválasztásánál. A szerződések esetében például a szerződést szabályozó jog határozza meg a forrásnyelvi szerkezetek használatának mértékét, ettől függ, hogy a szerződést a forrásnyelv vagy a célnyelv jogrendszere szerint fogják-e értelmezni.

A szerződések fordításáról is jelentős mennyiségű szakirodalom áll a rendelkezésünkre, és megoszlanak a vélemények a szerződések fordításának nehézségéről is. Várnai (2007) véleménye szerint Magyarországon a nem jogászok által végzett jogi szakfordítás a szerződések esetében azért is tűnik elfogadhatónak, mert ahogyan a Magyarországi Fordítóirodák Egyesületének meghatározásából is kiderül, a szerződésszövegeket fordító feladata abban rejlik, hogy a forrásszöveget egy másik nyelvre és ne egy másik jogrendszerre fordítsa. Vagyis a szakfordító feladata, hogy nyelvi átváltási műveletek segítségével koherens szöveget hozzon létre az adott célnyelven a forrásnyelvi szöveg tartalmi elemeinek és kommunikatív funkciójának megőrzésével, az egyértelmű beazonosítás miatt „tükörszerű” elrendezésben. Bár a szerződések minden esetben rendelkeznek az alkalmazandó jog rendszeréről az „irányadó jog” bekezdésben, az eltérő jogrendszerek közötti fordítás esetében nagyon óvatosan kell bánni a terminusokkal, és az is vitathatatlan, hogy de Groot (2002) fordítási nehézségi tipológiájának megfelelően kevesebb buktatót rejt magában az azonos, mint az eltérő jogrendszerek közötti fordítás.

11. Összegzés és további lehetséges kutatási irányok

A fentiekben bemutatott szempontrendszer, amely a jogi szakfordítóképzésben felhasznált szövegek kiválasztását és rangsorolását hivatott elősegíteni, természetesen csak egy a lehetséges módszertani megközelítések közül. Célja, hogy a jogi szakfordítók magabiztosabban eligazodjanak a jogi szakmai diskurzus közegeiben használt szövegtípusok műfaji követelményei között, és tisztában legyenek az azoktól való eltérés következményeivel. Az egyes jogi műfajok nyelvpár-specifikus (esetünkben magyar–angol és angol–magyar) összehasonlító elemzéséhez további kutatás szükséges, amely figyelembe veszi a műfajok jogrendszerenként eltérő tulajdonságait és a kiválasztott szövegek műfaji és retorikai sajátosságainak összevetésén túl kiterjed a témastruktúra, valamint a lexikai és grammatikai kohézió vizsgálatára is.

A jogi szövegtípusok eltérő sajátosságainak kutatását jelentősen elősegíthetik a korpuszalapú vizsgálatok, de ebben akadályt jelenthet az a tény, hogy míg bizonyos nyelveken kincsesbányát érő szövegtípusok állnak a kutatók rendelkezésére, a kevésbé kutatott nyelveken már nehéz megfelelő mennyiségű anyagot találni. A jogi szövegek esetében nehezítheti a kutatást a jogi anyagok bizalmas természete és a jogi szakfordítók ezzel együtt járó titoktartási kötelezettsége. Ennek egyenes következménye, hogy az elérhető forrásokban a tételes jog, a törvénykönyvek és a jogszabályok dominálnak, miközben a többi jogi műfaj, például a magánjogi dokumentumok alulreprezentáltak. A jogszabály dominanciája egyfelől indokolt, mert, mint ahogy azt a bemutatott szövegtípus-

lógiaik némelyikében láthattuk, a jogi szövegek hierarchiájának csúcsán álló műfajról van szó, azonban a fordítandó jogi műfajok sokasága és eltérő retorikai sajátosságai indokolttá teszik a többi jogi műfaj retorikai felépítésének alapos feltérképezését és nyelvpárok szerinti összevetését is.

Irodalom

- Beaugrande, R. de Dressler, W. U. 1981. *Introduction to Text Linguistics*. London: Longman.
- Beaugrande, R. de 1980. The pragmatics of discourse planning. *Journal of Pragmatics* Vol. 4. No. 1. 15–42.
- Bhatia, V. K. 1987. Language of the Law. *Language Teaching* Vol. 20. No. 4. 227–234.
- Bhatia, V. K. 1997. Translating Legal Genres. In: Trosborg, A. (ed.) *Text Typology and Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 203–214.
- Bhatia, V. K. 2006. Legal genres. In: K. Brown (ed.) *Encyclopedia of Language and Linguistics*. 2nd ed. Oxford: Elsevier. 1–7.
- Biel, L. 2011. *Why legal grammars are not, but should be, written on genre-based corpora? Review of The Grammatical Structure of Legal English by Bázlik, Ambrus and Bečlawski*. Letöltve: https://www.academia.edu/3504408/Why_legal_grammars_are_not_but_should_be_written_on_genrebased_corpora_Review_of_The_Grammatical_Structure_of_Legal_English_by_B%3%A1zlik_Ambrus_and_B%99C%5%82awski [2015. június 12.]
- Biel, L. 2014. *Lost in the Eurofog. The Textual Fit of the Translated Law*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Bühler, H. 1984. Textlinguistische Aspekte der Übersetzungsdidaktik. In: *Wills and Thome* 250–259.
- Cao, D. 2007. *Translating Law*. New York: Multilingual Matters.
- Casagrande, J. B. 1954. The Ends of Translation. *International Journal of American Linguistics* Vol. 20. No. 4. 335–340.
- Colina, S. 1997. Contrastive Rhetoric and Text-typological Conventions in Translation Teaching. *Target* Vol. 9. No. 2. 335–353.
- Dobos Cs. 2007. A jogi szaknyelv struktúrája: A jogi szaknyelv tagolásának különböző lehetőségei. In: Silye M. (szerk.) *Porta Lingua – 2007*. Debrecen: DE ATC. 133–143.
- Didier, E. 1990. *Langues et langages du droit*. Montréal: Wilson & Lafleur.
- Fjodorov, A. V. 1953. *Vvegyenyije v tyeoriju perevoda*. Moszkva: Izd. lityeraturi na inosztrannih jazikah.
- Garzone, G. 2000. *Legal Translation and Functionalist Approaches: a Contradiction in Terms?* Letöltve: https://www.academia.edu/771698/Legal_Translation_and_Functionalist_Approaches_A_Contradiction_in_Terms [2015. június 12.]
- Gémar, J.-C. 1995. *Traduire ou l'art d'interpréter, Fonctions, statut et esthétique de la traduction*. Saint-Nicolas (Québec): Presses de l'Université du Québec.
- Göpferich, S. 1995. A Pragmatic Classification of LSP Texts in Science and Technology. *Target* Vol. 7. No. 2. 305–326.
- Groot, G.-R. de 2002. Rechtsvergleichung als Kerntätigkeit bei der Übersetzung juristischer Terminologie. In: Hass-Zumkehr, Ulrike (Hrsg.) *Sprache und Recht*. Berlin: de Gruyter. 222–239.
- Halliday, M. A. K. 1985. *An Introduction to Functional Grammar*. Edward Arnold: London.

- Halliday, M. A. K., Hasan, R. 1976. *Cohesion in English*. London: Longman.
- Harvey, M. 2002. What's so Special about Legal Translation? *Meta* Vol. 47. No. 2. 177–185.
- Hatim, B., Mason, I. 1990. *Discourse and the Translator*. London: Longman.
- Heltai P. 2006. Szakmai kommunikáció és szaknyelv. In: Silye, M. (szerk.) *Porta Lingua – 2006*. Debrecen: DE ATC. 37–43.
- García Izquierdo, I. 2000. The Concept of Text Type and its Relevance to Translator Training. *Target* Vol. 12. No. 2. 283–295.
- Jumpelt, R. W. 1961. *Die Übersetzung naturwissenschaftlicher und technischer Literatur*. Berlin-Schöneberg: Langenscheidt.
- Karcsay S. 1981. Jog és nyelv. *Jogtudományi Közlöny* 36. évf. 4. sz. 325–338.
- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kelsen, H. 1991. *General Theory of Norms*. Oxford: Clarendon.
- Kjaer, A. L. 2007. Legal Translation in the European Union. A Research Field in Need of a New Approach. In: Kredens, K., Goźdz-Roszkowski, S. (eds) *Language and the Law: International Outlooks*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 69–95.
- Klaudy K. 2005. Általános fordítástechnika idegen nyelvről magyarra. Módszertani útmutató a tantárgy oktatásához. *Modern Nyelvoktatás* XI. évf. 1. sz. 57–64.
- Matt, P. et al. 1978. Übersetzungrelevante Typologie deutscher und französischer Texte. *Zeitschrift für Germanistische Linguistik* Vol. 6. 189–233.
- Mattila, H. E. S. 2006. *Comparative Legal Linguistics*. Aldershot: Ashgate.
- Newmark, P. 1982. *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon.
- Nida, E. A. 1964. *Toward a Science of Translating*. Leiden: Brill.
- Nord, Ch. 1991. *Text Analysis in Translation*. Amsterdam/Atlanta: Rodopi.
- McCarthy, M. 1991. *Discourse Analysis for Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reiss, K. 1976. *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der Operative Text*. Kronberg: Scriptor.
- Sager, J. C. 1990. *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam: Benjamins.
- Šarčević, S. 1997. *New Approach to Legal Translation*. Hague: Kluwer Law International.
- Šarčević, S. 1994. Translation and the law: An interdisciplinary approach. In: M. Snell-Hornby, F. Pöchhacker, K. Kaindl (eds) *Translation Studies: An Interdisciplinary*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 301–307.
- Szikszainé Nagy I. 1999. *Leíró magyar szövegtan*. Budapest: Osiris.
- Thiel, G. 1980. Vergleichende Textanalyse als Basis für die Entwicklung einer Übersetzungsmethodik, dargestellt anhand der Textsorte Resolution. In: Wills, W. (ed.) *Semiotik und Übersetzen*. Tübingen: Narr. 87–98.
- Tolcsvai Nagy G. (2006) (szerk.) *Szöveg és típus. Szövegtipológiai tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Trosborg, A. 1997. Translating Hybrid Political Texts. In: Trosborg, A. (ed.) *Text Typology and Translation*. Amsterdam: John Benjamins. 145–158.
- Tirkkonen-Condit, S. 2001. EU Project Proposals as Hybrid Texts: Observations from a Finnish Research Project. *Across Languages and Cultures* Vol. 2. No. 2. 261–264.
- Várnai J. Sz. 2007. Jogi szövegek fordítása és fordítója. Elhangzott: *Szent János-napi találkozások. Fordítók és Tolmácsok Őszi Konferenciája*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem – Magyar Fordítók Egyesülete. 2007. szeptember 28.
- Vermeer, H.J. 1978. *A framework for a general theory of translation*. Heidelberg: Heidelberg University.
- Vermeer, H. J. 1986. Übersetzen als kultureller Transfer. In: Snell-Hornby, M. (ed.) *Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung*. Tübingen: Francke. 30–53.

-
- Weber, H. 1982. Language for Specific Purposes, Text Typology and Text Analysis: Aspects of a Pragmatic-Functional Approach. In: Hoedt, J. et al. (eds) *Proceedings of the 3rd European Symposium on LSP, Pragmatics and LSP*. Copenhagen, August 1981. Copenhagen: Copenhagen Business School. 219–234.
- Weisflog, W. E. 1987. Problems of Legal Translation. In: *Swiss Reports Presented at the XIIth International Congress of Comparative Law*. Zürich: Schulthess. 179–218.